

Citation:

J. van Leeuwen Jr., Levensbericht J.J. Cornelissen, in:
Jaarboek, 1891, Amsterdam, pp. 61-78

LEVENSBERICHT

VAN

J. J. CORNELISSEN,

DOOR

J. VAN LEEUWEN Jr.

AMSTERDAM,
JOHANNES MÜLLER.
1891.

LEVENSBERICHT

V A N

J. J. CORNELISSEN,

DOOR

J. VAN LEEUWEN Jr.

Wanneer het jaar ten einde spoedt, gevoelt men zich onwillekeurig genoopt terug te zien naar de dagen die achter liggen. Menig-een denkt dan tevens aan verliezen uit eigen omgeving, aan hen die zijn weggenomen om niet weder te keeren. Ook in deze vergade-ring dringen zulke gedachten zich aan ons op, en terwijl wij dankbaar opmerken hoe menige bejaarde in ons midden is gespaard ge-bleven, vestigt ons oog zich met weemoed op enkele plaatsen, waar bekende gestalten zoo noode worden gemist; en te droeviger wordt onze stemming wanneer zij, die ons verlaten hebben, in de kracht des levens zijn weggerukt. Zoo denken wij thans aan onzen voor-zitter, dien wij voor weinig dagen ten grave droegen; wij denken aan onzen CORNELISSEN, aan onzen WILKEN. De taak om het leven van een KUENEN, een WILKEN te beschrijven, kan niet de mijne zijn, zij blijve overgelaten aan anderen, beter dan ik daartoe be-voegd; doch over CORNELISSEN is het mij een voorrecht heden tot u het woord te mogen voeren. Wegens het onderwerp meen ik op uwe welwillende aandacht te mogen rekenen.

Niet dat ik mijzelf hiertoe de aangewezen persoon achte. Slechts weinig jaren heb ik den ontslapene gekend, en in dien tijd heb ik veeleer nevens dan met hem gearbeid. Anderen zouden hem u kun-nen teekenen als knaap in den familiekring, als student, als jeugdig geleerde in den eersten tijd van zelfstandige werkzaamheid. Dat alles is mij slechts van verre en uit onvolledige gegevens bekend; en wat voor deze vergadering inzonderheid van belang zou wezen,

6*

het nauwkeurig omschrijven van de plaats die de overledene heeft ingenomen onder de Nederlandsche philologen en in het algemeen onder de geleerden van zijn tijd, ook daartoe gevoel ik mij niet voldoende in staat. Wat geeft mij dan, niettegenstaande dit alles, vrijmoedigheid om, overeenkomstig den vereerenden wensch van het Bestuur, CORNELISSEN hier te herdenken? Het is de hoop dat de groote genegenheid, de oprechte sympathie, die ik voor hem gekoesterd heb en wederkeerig van hem heb mogen ervaren, eenigermate zal goed maken wat mij ontbreekt, en mij in staat zal stellen niet al te ver beneden uwe rechtmatige verwachtingen te blijven.

Den 20 Mei 1839 werd JAN JACOB CORNELISSEN geboren te Steenwijk. Zijn vader was daar burgemeester en iemand van veel invloed. Op het gymnasium te Kampen werd hij voor de studie der oude letteren opgeleid; hij verliet het op achttienjarigen leeftijd en begaf zich toen als student naar Leiden, waar COBET, in de volle kracht zijner reusachtige werkzaamheid, aller oogen tot zich trok en anderen overschaduwde. BAKE stond gereed om af te treden, en zal dus vermoedelijk geen overwegenden invloed op CORNELISSEN hebben uitgeoefend; over zijn opvolger HULLEMAN placht CORNELISSEN met hartelijke ingenomenheid te spreken, doch deze overleed reeds tegen het einde van den cursus van 1862, na zijn professoraat nauwelijks vier jaren te hebben bekleed. Weinig maanden daarna aanvaardde CORNELISSEN een betrekking als leeraar aan het Leidsche Gymnasium. Onder de leerlingen van PLUYGERS, die de plaats van HULLEMAN innam, kunnen wij hem dus niet meer rekenen. Maar met volle recht noemen wij hem den discipel van COBET. Zijn leerling is hij steeds gebleven, al werd ook gaandeweg niet het Grieksch maar het Latijn zijn eigenlijk studievak; anderen hebben hem vaak aldus genoemd, hij zelf betitelde zich gaarne zoo, en onmiskenbaar is op al wat hij heeft tot stand gebracht het werk gedrukt van dien superieuren geest, die jongeren van den meest verschillenden aanleg tot zich trok en medesleepte.

Het eerste feit, waardoor de aandacht der geleerde wereld op den jeugdigen CORNELISSEN werd gevestigd, zou ons wellicht niet een volgeling van COBET in hem doen vermoeden. In 1861 werd door de Utrechtsche Academie, ongetwijfeld op voorstel van professor KARSTEN, een prijsvraag uitgeschreven over oorsprong, aard en werkring van het Amphiktyonen-verbond. Den 28sten Februari 1862 had de secretaris der letterkundige Faculteit, ons hooggeacht medelid Dr. BRILL, het genoegen den candidaat in de letteren CORNELISSEN te Leiden te kunnen geluk wenschen met de bekrooning van

de door hem ingezonden verhandeling, waarover in de meest eer-
 volle bewoordingen werd gesproken. De hoogste onderscheiding werd
 er evenwel niet aan toegekend, omdat het den schrijver bij zijne
 grondige en zorgvuldige uiteenzetting niet was gelukt steeds „*incerta
 a certis, mythica ab historicis, antiqua a recentioribus*” te scheiden.
 Het zou trouwens een wonder zijn geweest indien een student in
 den loop van luttel maanden er in geslaagd was op dit onzekere
 terrein steeds en overal het rechte te treffen en het spoor niet bijs-
 ter te worden. Wellicht ware het oordeel der Faculteit dan ook
 wel geheel en al gunstig uitgevallen, indien professor KARSTEN niet
 zelf een — van de gewone afwijkende -- meening omtrent de wor-
 ding van het Amphiktyonen-verbond had gekoesterd *), die hij misschien
 gehoopt had in de aangeboden verhandeling bevestigd te vinden. Hoe
 dit zij, CORNELISSEN's omvangrijk geschrift legt een schoon getui-
 genis af aangaande de werkkraacht, de kennis, het juiste oordeel van
 den jeugdigen geleerde. Een discipel van COBET evenwel — ik
 zeide het reeds — zou men in den schrijver niet vermoeden; daar-
 voor wijkt het onderwerp te ver terug in de nevelen van het grijze
 verleden, waar slechts meer of min waarschijnlijke gissingen moge-
 lijk zijn, geen klaar en zeker weten kan worden verworven. Doch
 een student, die zich gaarne wil onderscheiden door het beantwoor-
 den eener prijsvraag, is niet in de gelegenheid zijn stof te kiezen,
 maar neemt wat hem wordt aangeboden; en van dit zware en be-
 langrijke, maar duistere onderwerp heeft CORNELISSEN inderdaad
 gemaakt wat in billijkheid kon worden verwacht. Ruim zes jaar
 later rustte op hem de taak een programma te schrijven voor het
 Deventersche Athenaeum; hij zocht toen den jongelings-arbeid, die
 al dien tijd in scrinio had gerust, weder op; maar, ofschoon inmid-
 dels van jongeling tot man gerijpt en van student tot hoogleeraar
 opgeklommen, hij kon er niet toe komen het stuk, waarvan hij zelf
 thans de leemten zeer goed inzag, te gaan overwerken, geheel om-
 werken wellicht. Het onderwerp trok hem niet langer aan. „Olim”
 — zoo schrijft hij in de appendix operis — „olim iis potissimum
 „delectabar argumentis, quae spissis occultata et circumfusa tenebris
 „latent. Sed — libere dicam — „non eadem est aetas, non mens”.
 „Nunc ea magis ad se me trahunt, quae lucent et patent, et sic
 „existimo, donec in his tam multa insint, quae virorum doctorum
 „studia desiderent, obscuriora illa non attingi satius esse.” — Hij
 beperkte zich dus tot enkele bijvoegsels en verbeteringen, meest naar

*) Zie Handel. van het Utrechtsch Gen. v. K. en W. 1862.

aanleiding van de sedert ontdekte Delphische inscripties van WESCHER en FOUCARD (1863). Wij bezitten dus het werk, hoewel eerst in 1867 gedrukt, toch in zijne oorspronkelijke gedaante, wat ook wel blijkt uit den stijl, die ongetwijfeld helder en aangenaam, maar niet overal even nauwkeurig is.

Doch laat mij de volgorde der gebeurtenissen niet verstoren.

In December 1862, weinig maanden derhalve na zijne bekrooning, werd de candidaat CORNELISSEN aangesteld tot leeraar aan het Leidsche Gymnasium; in die betrekking bleef hij werkzaam tot het voorjaar van 1865. Inmiddels vond hij gelegenheid zijne studien voort te zetten, en 22 October 1864 promoveerde hij summa cum laude op een waarlijk voortreffelijke dissertatie over de betrouwbaarheid van *Caesar's Commentarii* als bron voor de geschiedenis van zijn tijd. ASINIUS POLLIO namelijk noemde de mémoires van CAESAR (blijkens Suetonius in vita Caes. 56) „parum diligenter parumque integra veritate compositos”, en reeds THORBECKE had opgemerkt dat zulk een oordeel, uitgesproken door een vriend en tijdgenoot van CAESAR, tevens bevoegd zaakkundige, van het uiterste gewicht is te achten. CORNELISSEN bewijst uit de feiten dat het een billijk oordeel is. Zich bepalende tot de commentarii De Bello Civili, toont hij met evenveel schrandtheid als zaakkennis aan, dat inderdaad, gelijk POLLIO beweerd had, CAESAR nu en dan onnauwkeurige berichten van anderen heeft overgenomen, niet zelden ook zijn eigen daden anders heeft voorgesteld dan zij hadden plaatsgevonden, of zelfs ze heeft verzwegen, „ut belli civilis gesti aequalibus rationem redderet, excusaret susceptum”. — Het boek is kalm en zakelijk geschreven in klaren, gemakkelijk te volgen stijl.

Een jaar na zijn bevordering tot doctor in de letteren was CORNELISSEN weder de hoofdpersoon van een academische plechtigheid. Den 26sten October 1865 hield hij zijne intreedende te Deventer, waar hij aan het Athenaeum tot hoogleeraar in de Grieksche en Romeinsche letteren was aangesteld, en tevens tot conrector aan het Gymnasium was benoemd. Zoo keerde hij als 26-jarig professor terug naar de streek waar hij was geboren en zich tehuis gevoelde. Hij bleef daar negen jaar lang, en ongetwijfeld behoort de tijd, dien hij te Deventer heeft doorgebracht, tot de gelukkigste gedeelten van zijn leven; hij leerde er ook zijne aanstaande echtgenootte kennen, die tot zijn dood toe lief en leed met hem heeft gedeeld, en wier ongedacht herstel uit langdurige krankheid zijn laatsten levenstijd heeft verhelderd.

Zeer gelukkig was al aanstonds het begin zijner werkzaamheid te Deventer. Uitnemend is de oratie geslaagd, waarmede hij zijn ambt

aanvaardde, en beter wellicht dan eenig ander zijner talrijke geschriften geeft zij een indruk van zijn persoonlijkheid. Het sierlijk gestelde, vlot geschreven stuk *de Alexandrinorum studiis litterariis* wijst reeds door zijn titel duidelijk aan hoe de schrijver in de eerste plaats de geschiedenis en letterkunde der oude volken, eerst daarna, en vooral als hulpmiddel daartoe, hunne talen wenscht te beoefenen; verder blijkt er ons opnieuw uit, hoe hij op Grieksch gebied niet minder goed tehuis is dan in Latium; en eindelijk herkent men in de opvatting en geheel de wijze van behandeling onmiddellijk den invloed van COBET, die vaak den wansmaak en pedanterie van vele zoogenaamde dichters der Alexandrijnsche periode, CALLIMACHUS bijvoorbeeld of APOLLONIUS RHODIUS, aan de kaak heeft gesteld. Maar tevens herkent men den Cobetiaan aan zijne nauwkeurige kennis van datgene wat hij, na onbevungen kennismaking, met de meeste vrijmoedigheid veroordeelt en verwerpt. „Mozaïekwerk dat alles”, zoo roept hij uit; „ieiunia fere omnia, insulsa et inficeta”. Als op een afschrikkend voorbeeld worden wij gewezen op die manier om de meesterstukken van het voorgeslacht te bestudeeren, waarbij „ad verba formasque orationis magis quam ad res animi intenduntur”.— De Alexandrijnen — zoo ongeveer besluit hij zijne boeiende toespraak — hebben met noeste vlijt den toegang tot de bloeiende gaarden der klassieke letterkunde ontsloten, en wij zijn er hun erkentelijk voor; maar zelf zijn zij dien lusthof nimmer binnengetreden om er te genieten van de schoonheden der natuur. Laat ons waken dat wij niet op dergelijke wijze als zij onze krachten verspillen; het realisme en materialisme der negentiende eeuw bedreigt ook de studie der oudheid, en uit zich daar in eenzijdige belangstelling voor den vorm, terwijl toch hoc propositum esse debet, ut Graecorum et Romanorum naturam et indolem, mentem et animum penitus cognoscamus et quasi partem nostri faciamus.

Dat het den jeugdigen geleerde met deze, van juist inzicht en onbekrompen opvatting getuigende, denkbeelden ernst bleef, blijkt uit een opstel in *De Gids* van 1868, aan JUVENALIS gewijd, en geschreven onder den indruk der studies van den Franschen geleerde MARTHA over de Moralisten onder het Romeinsche keizerschap. Slechts wie inderdaad tehuis is — niet in JUVENALIS of eenig ander schrijver, maar in Rome zelf, tehuis is in de Romeinsche maatschappij der eerste eeuw, kan zulk een opstel schrijven, en dan nog alleen als hij tevens een man van zooveel smaak en oordeel is als CORNELISSEN. Allervernuftigst is onder andere zijn betoog hoe de elkaar weersprekende mededeelingen der biografen omtrent het leven van JUVENALIS alle zijn ontleend aan verkeerd begrepen uitdrukkingen in de satiren

van JUVENALIS zelf, en dus niet de geringste historische waarde bezitten. Laat mij eenige volzinnen mogen aanhalen.

„In de eerste plaats moest uitgemaakt worden wat landsman de „dichter geweest was. Niets, meende men, was gemakkelijker dan „dit. In de derde satire toch wordt een vriend sprekende ingevoerd, „die den dichter verzoekt zijner te gedenken telkens wanneer hij „zich uit Rome naar *zijn* Aquinum begeeft (Sat. III 319). Kon „men duidelijker bewijs verlangen? JUVENALIS was geboren te „Aquinum, dit was boven allen twijfel verheven. Maar ongelukkiger- „wijze verzuimde men Persius (VI 7) in te zien, die de zee aan de „Ligurische kust, waar hij zich dikwijls ophield, ook *zijn* zee noemt, „en dacht niet aan de mogelijkheid, dat JUVENALIS evenzoo alleen „daarom Aquinum *zijn* Aquinum kon genoemd hebben, omdat hij er „wellicht een villa bezat. Dat nu een kloosterling, die *Aquinum* „voor *Arpinum* aanzag, JUVENALIS voor een stadgenoot van CICERO „heeft uitgegeven, is licht te begrijpen. Maar hoe kwam het verhaal „in de wereld, dat de dichter een Gallier was (Schol. Pith. I 1)? „Ook dit is niet moeilijk na te gaan. De een of andere afschrijver „verbeeldde zich te lezen dat JUVENALIS niet was een Aquinaat, „*Aquinas*, maar een Aquitaniër, *Aquitanus*, en Aquitanië, dat wist „hij, was een Gallische provincie.

„Toen dan nu behoorlijk was toegelicht waar de dichter geboren „was, moest noodzakelijk opgehelderd worden, van welken aard toch „wel de tuchtiging geweest was, die hij ontvangen had voor zijne „verzen op Paris. Uit de vijftiende satire, waarin het bijgeloof der „Egyptenaren gehegeld wordt, maakte men de gevolgtrekking dat hij „in Egypte geweest was, want hij zegt ons dat hij met eigen oogen „gezien had hetgeen hij daarin beschrijft (quantum ipse notavi vs. „45). Dat nu zoo niet die geheele satire, dan toch stellig de pas- „sage, waaruit die eigen aanschouwing moet blijken, onmogelijk door „JUVENALIS kon geschreven zijn, dat zag men niet, en men kon „het niet zien. Zoo verheugd was men over de stellige wetenschap, „dat de dichter in Egypte geweest was. Het verdere was spoedig „gevonden. Uit de zevende satire (vs. 92) bleek, dat PARIS som- „tijds aan dichters een militair commando gaf. Zoo iets was zeker „ook JUVENALIS te beurt gevallen: hij was als *Praefectus cohortis* „naar Egypte gezonden. Dit was te meer waarschijnlijk, wanneer „men in aanmerking nam, dat zulk een zending naar de verst ver- „wijderde oorden des rijks onder de keizerlijke regeering gelijk stond „met eene verbanning. Op het thema Egypte kwamen nu allerlei „variatiën. De een verzekerde dat een oase in de Libysche woestijn, de ander dat Cyrenaica zijn ballingsplaats was geweest. Een

„derde beweerde, dat hij eigenlijk tegen de Copten was uitgezonden, „*contra Coptos*. Een afschrijver, welke die woorden niet goed kon lezen, maakte er van *contra Scotos*. En dat de dichter in Schotland geweest was, kwam den geleerden niet zoo geheel onaannemelijk voor, omdat hij ergens (XV 112) geschreven had dat men „er in Thule over dacht om een rhetor te huren. Met Thule was „natuurlijk Schotland bedoeld”.

Doch ik moet mij het genoegen ontzeggen meer te citeeren; het vervolg van het amusante betoog moge door belangstellenden te zijner plaatse worden nagelezen. Het opstel is een — eerste of vernieuwde — kennismaking overwaard.

Van anderen aard, maar niet minder belangrijk, is het opstel dat CORNELISSEN liet verschijnen in de *Tijdspiegel* van 1869, dus na een vierjarige zelfstandige werkzaamheid te Deventer, waardoor hij ruimschoots de gelegenheid had gevonden de behoeften van het hooger onderwijs te leeren kennen aan Athenaeum en Gymnasium beide. Het is getiteld *de studie der classieke oudheid*, en mag wel een manifest heeten, dat ook in onze dagen zijn actualiteit nog niet heeft verloren. Onbewimpeld wordt erkend dat de toenemende onverschilligheid voor de klassieke vakken voor een niet gering deel aan de philologen zelve is te wijten, die ten gevolge hunner „hoogst gebrekkige, eenzijdige” vorming bij hun onderwijs niet de noodige geestdrift weten te wekken, omdat historie, aardrijkskunde, archaeologie, mythologie, geschiedenis der letterkunde enz. achterstaan bij taalstudie en tekstkritiek. Men zie naar Duitschland om te weten hoe daarin verbetering kan worden gebracht; de school van F. A. WOLF en A. BOECKH heeft het ons getoond; niet Grieksch en Latijn alleen maar Alterthumswissenschaft is daar het parool, en zelfs aan een kleinere Universiteit als die te Bonn zijn *tien* hoogleraren belast met de onderdeelen der philologische wetenschap, terwijl ten onzent twee, hoogstens drie personen het werk moeten afdoen. Voor onze gymnasia behooren doctoren te worden gekweekt niet in de Oude Letteren alleen maar in de „Klassieke Letteren en Oudheidkunde.”

Sints dit rondborstig artikel verscheen, is er veel gewijzigd in de inrichting van ons hooger onderwijs, maar het is er verre vandaan dat aan alle bezwaren, die door CORNELISSEN destijds werden aangewezen, zou zijn tegemoet gekomen. Zijn voornaamste grief, dat aan onze Academies verschillende takken van de oudheidkunde niet zijn vertegenwoordigd, is althans te Leiden tot nu toe van kracht gebleven, hoewel meer dan eens — inzonderheid op initiatief van CORNELISSEN zelf, die pal stond voor zijn overtuiging — krachtige

pogingen zijn in het werk gesteld om daarin verbetering te verkrijgen. Ongetwijfeld heeft het hem pijn gedaan te zien hoe de idealen van zijn jeugd, tot wier verwezenlijking hij eens gehoopt had te zullen medewerken, niet of slechts zeer onvolledig werden vervuld; het is echter hier de plaats en de gelegenheid niet om over dit netelige vraagstuk uit te weiden.

Dat CORNELISSEN overigens het gebouw der oudheidkunde wel op een breederen maar daarom niet op minder hechten grondslag wenschte op te trekken, behoeft geen betoog; het blijkt ten duidelijkste uit de strenge eischen, die hij zichzelf stelde; uit de streng wetenschappelijke geschriften die hij op het meer beperkte gebied der taalstudie, bepaaldelijk van het Latijn, heeft in het licht gegeven. In 1868 of 1869 beschreef hij in het program van het Athenaeum te Deventer den codex van SERVIUS uit de XIe eeuw, die aldaar wordt bewaard; hij had daarin eene welkome aanleiding gevonden zich vertrouwd te maken met de latijnsche palaeographie, die hem tot dusverre — gelijk hij verzekert — vreemd was gebleven, en toonde uit eenige loci selecti aan dat die codex niet langer mocht worden verwaarloosd. Als appendix voegde hij bij deze, uit den aard der zaak nog al drooge, verhandeling verscheidene emendaties op CICERO, APULEIUS en MINUCIUS FELIX. Een jaar later, in 1870, gaf hij zijne (aan zijn vader opgedragen) *Coniectanea latina*, een verzameling van ongeveer 250 tekstverbeteringen, die zich in den loop zijner studien over den Romeinschen keizertijd aan hem hadden voorgedaan. Zij hebben meerendeels betrekking op SENECA en de scriptores historiae Augustae, en verder op PETRONIUS, PLINIUS den jongere, den *Dialogus de oratoribus*, SÜETONIUS, CICERO, CAESAR. Als proeve diene de coniectuur op SÜETONIUS in vita NERONIS 12, waar gezegd wordt dat NERO magistros certamini proposuit *consulares sorte sede praetorum*. CORNELISSEN herstelt: *consulares octo, sedecim praetores*.

Dat de Mnemosyne, die in 1873 uit tienjarigen slaap was ontwaakt, er prijs op stelde den man, die dergelijke emendaties voor den dag bracht, onder hare medewerkers te tellen, valt licht te begrijpen. Wij zien dan ook in de volgende jaren CORNELISSEN's letterarbeid naar dat terrein overgebracht. Afgezien van een zeer bruikbaar — doch naar ik vrees te weinig gebruikt — latijnsch leesboek voor eerstbeginnenden*), behelzende een uit verschillende auteurs bijeengebrachte verzameling latijnsche anecdoten, in den geest der *Arcadia* van COBET, liet hij tot zijne benoeming te Leiden niets buiten de Mnemosyne drukken, en ook na dat tijdstip heeft hij een

*) *Liber iocularis in usum tironum*. Groningen 1875.

aantal opstellen in dat tijdschrift gegeven. Zij betreffen de meest uiteenlopende Latijnsche schrijvers, en duidelijk blijkt uit die artikels hoe volkomen hij tehuis was in de Latijnsche litteratuur in haren geheelen omvang, en het Latijn kende met een zeldzame nauwkeurigheid. CAESAR, LIVIUS, TACITUS, NEPOS, VELLEIUS, CURTIUS, FLORUS, AMMIANUS, de *Scriptores historiae augustae*, PETRONIUS, de *historia naturalis* van PLINIUS, SENECA, VALERIUS MAXIMUS, FRONTO, — hij kent ze allen, en maakt er de meest verrassende verbeteringen op. Mag ik een paar voorbeelden geven? *Caesar cum alia multa militaria tum etiam duos de analogia libros scrupulosissimos scripsit*, zoo staat bij FRONTO (de bello Parthico p. 221). CORNELISSEN *) verbetert: *multa tumultuaria*, en herstelt zoo de tegenstelling tusschen los terneergeschreven aantekeningen en een afgewerkt boek. — De slaaf, die MARIUS wil dooden, neemt ontzet de vlucht, *claritate viri obcaecatus*, indien wij ons houden aan den text van VALERIUS MAXIMUS (II 10 § 6); CORNELISSEN §) herstelt: *claritate visus obcaecatus*, ontroerd door de fonkelende oogen van MARIUS, de oogen die *φλόγα πολλήν ἐξέβαλλον*, gelijk PLUTARCHUS het uitdrukt. Bij SENECA (*Controversiarum* I 2 § 10) is sprake van een meisje, dat om hare eer te redden een soldaat heeft doodgestoken; haar aanklager spreekt nu voor den rechter aldus: *ego illam dico prostitisse, illa se dicit etiam mendicasse*: wie dit verstaan wil, leze met CORNELISSEN †): *ego illam dico prostitisse, illa se <pu>dicitiam vindicasse*.

Dergelijke uitstekende verbeteringen zijn er in menigte te vinden in de talrijke opstellen van zijne hand. Inzonderheid op prozaschrijvers. Wel heeft hij ook op dichters, op STATIUS, de tragedies van SENECA, PROPERTIUS, TIBULLUS, HORATIUS talrijke gissingen voorgesteld, en daaronder ongetwijfeld vele juiste, sommige voortreffelijke, maar ik geloof toch niet dat het aan mij ligt wanneer zijn arbeid op dit gebied mij minder treft en aantrekt dan hetgeen hij voor het Latijnsche proza heeft verricht. Bijvoorbeeld bij zijne coniecturen op de treurspelen van SENECA komt het mij voor dat hij nu en dan de eigenaardigheden der poetische beeldspraak, de overdrijving, het gezwollen pathos van dien auteur miskent, en dan den dichter zelf tracht te emendeeren — die dat zeker op tal van plaatsen zeer noodig zou hebben. Zijn voorliefde voor de historici en andere prozaschrijvers is trouwens ook in cijfers aan te toonen; van de 320 blad-

*) Mnemos. 1873 p. 95.

§) Mnemos. 1873 p. 296.

†) Mnemos. 1875 p. 82.

zijden, die hij in de Mnemosyne aan textkritiek heeft gewijd, worden meer dan drievierden door hen ingenomen.

Op Archaeologisch gebied begaf hij zich slechts een enkele maal; in een keurig gestileerd betoog trachtte hij *) aan te toonen dat de zoogenaamde adorant niet een biddenden jongeling voorstelt maar een balspeler.

Doch laat mij den levensloop van CORNELISSEN verder mogen nagaan. Wij verlieten hem te Deventer. Scheen aanvankelijk, bij zijne benoeming aldaar, het Gymnasium eerst in de tweede plaats zijn toewijding te zullen vergen, gaandeweg trad het Athenaeum op den achtergrond, en ten slotte werd het opgeheven, de voorlaatste der eertijds zoo bloeiende stedelijke inrichtingen van Academisch onderwijs. De werkkring te Deventer had daardoor veel van zijne aantrekkelijkheid verloren, en het mocht dus een schoone promotie heeten toen CORNELISSEN in November 1874 tot rector te Arnhem werd benoemd. Vijf jaren lang, tot het einde van den cursus van 1878/9, heeft hij aan het hoofd gestaan van het Arnhemsch Gymnasium, en op die inrichting den meest heilzamen invloed geoefend door zijn veelomvattende kennis, zijne belangstelling in alles wat met het onderwijs in verband staat, en het gewicht zijner imponeerende persoonlijkheid. Vijf jaren, — een kort tijdvak, zeker te kort om, met de reorganisatie van het H. O. in het verschiep, zijne denkbeelden omtrent een veelzijdige en vruchtbare studie van de oudheid te kunnen verwezenlijken, — en toch langer nog dan aanvankelijk werd verwacht. In 1877, en weder in het voorjaar van 1878, was er ernstig sprake van een benoeming aan de nog jeugdige Universiteit van Amsterdam, als Hoogleeraar voor het Latijn en de Romeinsche geschiedenis; de onderhandelingen daarover voerden evenwel niet tot een gewenscht einde, en toen een jaar later professor PLUYGERS, eer nog de wettelijke termijn voor hem was aangebroken, zijne rust wenschte te nemen †, — een rust waarvan hij slechts kort heeft mogen genieten, — was CORNELISSEN dus nog beschikbaar om te Leiden de plaats in te nemen waarvoor hij inderdaad de aangewezen man mocht heeten. Den 1sten October 1879 hield hij zijne inaugureele oratie te Leiden. In deze fraai gestelde rede vergelijkt hij de wijze, waarop voorheen, in den eersten bloeitijd der Hollandsche philologie, ten onzent het Latijn werd beoefend, met die waarop dat thans geschiedt en behoort te geschieden. De karakteristiek die hij geeft van het groote vriendenpaar NICOLAUS HEIN-

*) Mnemos. 1878 p. 424—431.

†) Hem werd ontslag verleend bij K. B. van 8 Juni 1879.

SIUS en JOHANNES FREDERICUS GRONOVIVS is een model van smaakvolle en juiste dictie, en zou in een bloemlezing van Latijnsch proza zeker niet misplaatst zijn. Thans — betoogt CORNELISSEN — is de beoefening van het Latijn een geheel andere geworden. Die taal is niet meer gemeengoed van alle beschaafden, maar wat hare studie in de breedte heeft verloren, kan zij vergoeden door meerder diepte. Handschriften worden nu trouwer geraadpleegd en juist geschat, de grammatica wordt wetenschappelijker behandeld met behulp van de uitkomsten der taalvergelijking, talloze inscripties hebben onze kennis veelzijdig verrijkt, de metriek is een wetenschap geworden, het goed recht der historische en letterkundige kritiek wordt nadrukkelijk gehandhaafd tegenover de veelal blinde bewondering, die in vroeger dagen placht te worden gekoesterd voor alwat bij oude schrijvers was te vinden. Zoo is dus de studie der Latijnsche letteren wel gewijzigd, maar wij behoeven toch de vergelijking met het voorgeslacht niet te schromen, mits wij ernst maken van onze roeping, en zorgen dat men ons niet, gelijk eertijds GRONOVIVS aan GRAEVIUS, kan toevoegen: „nae tu grammaticae, non Latine scis.”

Waarlijk, wij zien dat deze man zijne taak niet licht opvatte; en wie het voorrecht heeft gehad onder zijne leerlingen te behooren of — als ik — hem van nabij aan den arbeid heeft gezien, weet dat nader te bevestigen. Hij liet het niet bij woorden. De tijd van zijn Leidsch hoogleeraarschap is dan ook een tijd van onafgebroken studie en onverdroten inspanning voor hem geweest; en die inspanning viel hem dikwijls zwaar, daar zijn gezondheid te Leiden, althans in de jaren waarin ik hem heb gekend, veelal te wenschen overliet; malaria, zooals het genoemd werd, ondermijnde zijn gestel en fnuikte telkens en telkens weer de veerkracht, die hij zoo noodig had, reeds om aan de dagelijksche eischen van zijn ambt te kunnen voldoen. Immers niet slechts taal- en letterkunde, ook de Romeinsche oudheden, tot dusverre door COBET met diens bekende virtuositeit onderwezen, waren hem opgedragen. Het veel omvattende terrein der antiquiteiten werd door hem doorgesocht met een volharding, die hem ten slotte ook daarin een merkwaardig meesterschap deed verkrijgen, en zijne lessen — voor zoover ik mij daarover een meening mag veroorlooven — tot modellen van heldere, zakelijke en nauwkeurige voorstelling maakte.

Verscheiden jaren heeft CORNELISSEN nog nevens COBET gearbeid, de discipel nevens den meester. Hoe hoog COBET hem stelde, als geleerde en mensch beide, is mij meer dan eens gebleken. In 1884 trad COBET's opvolger op, en vond in CORNELISSEN terstond den

meest mogelijken steun, den vriend die, zoo dikwijls het werd gewenscht, tot voorlichten en raden bereid bleek.

Aan de Mnemosyne bleef CORNELISSEN geregeld als medewerker verbonden, en een tijd lang, toen COBET's krachten hem niet langer vergunden het tijdschrift te leiden, heeft hij ook de redactie voor een goed deel op zich genomen. Bovendien heeft hij een tweetal uitgaven van Latijnsche prozaschrijvers het licht doen zien, nl. in 1881 het geschrift van Tacitus de vita et moribus Agricolae, en in 1882 den Octavius van Minucius Felix, beide met critische aantekeningen; van den Agricola verscheen tevens een textafdruk in usum scholarum. Beide edities getuigen op honderde plaatsen van zijn taalkennis en scherpzinnige kritiek, en mocht een — overigens niet onwelwillende — recensent hem van al te groote audacia beschuldigen, omdat „niet altijd blijkt op welke psychologische en palaeographische onderstellingen de in den text opgenomen coniecturen berusten,” — een felix audacia was het zeker, en ook die voorstellen tot textverbetering, die niet onbetwistbaar genoeg zijn om zich op den duur in de uitgaven te kunnen handhaven, verraden toch steeds de meesterhand van den fijnen latinist. Vooral de Octavius is een zeer bescheidene uitgaaf; een schat van verstandige emendaties schuilt daarin, dat wil zeggen, zij zijn aan den text ten goede gekomen, zonder dat er in de aantekeningen veel ophef van wordt gemaakt; slechts met enkele woorden worden zij aan den voet der bladzijden aangeduid. In de voorrede lezen wij het volgende, kenschetsend voor den man die het schreef: „ita existimo, „quo manifestius scripturae vitium mutatione proposita tollatur, eo „paucioribus opus esse verbis, quibus legentium iudicio commendetur.” — Volkomen waar, mits de criticus geen ander doel nastreeft dan aan zaakkundigen een gezuiverden text aan te bieden, en niet verlangt de aandacht te trekken of toejuiching te verwerven in wijder kring. Er kan verbazend veel scherpzinnigheid en geest worden saamgevat op luttel bladzijden druks; maar in onzen reclamezieken tijd is men aan zooveel hooghartigen eenvoud niet gewoon, en veeleer geneigd te meten dan te wegen, *μετρεῖν σχολῶν περὶ τὴν σοφίην*, zooals CALLIMACHUS het uitdrukt. — Overigens is het wel niet twijfelachtig of de hoeveelheid van het door CORNELISSEN in geschrifte nagelatene zou aanmerkelijk grooter zijn, indien zijne gezondheid hem had vergund de laatste jaren van zijn leven met gelijke veerkracht als vroeger te arbeiden. Thans zijn verschillende studies onvoltooid gebleven, zeker tot schade voor de wetenschap.

In Mei 1885 werd CORNELISSEN tot lid dezer Academie benoemd.

Ook daar heeft hij meer dan eens hoogst belangrijke bijdragen geleverd. In 1887 gaf hij een verhandeling over *Velleius Paterculus*, waarin hij uiteenzet hoe in de editio princeps, door BEATUS RHENANUS slordig bewerkt naar het eenige, sedert zoek geraakte handschrift, op tal van plaatsen lacunes zijn gebleven of de volgorde der woorden is verstoord; op grond van die opmerking brengt CORNELISSEN een menigte textverbeteringen aan. In 1888 schreef hij een opstel over *Apuleius* Metamorphosen, in gelijken geest bewerkt, en in 1890 las hij in deze vergadering een opstel over de beteekenis van *lucus*. In die verhandeling — het laatste wat van zijne hand is verschenen — komt, naar het mij toeschijnt, zoowel zijn kracht als zijn zwakkere zijde aan het licht. De laatste meenen wij op te merken waar voor het woord *lucus* en zijn ouden bijvorm *lucar* een oorspronkelijke beteekenis *houtgewas* wordt aangenomen zonder dat tevens wordt beproefd dat woord etymologisch te verklaren of het in verband te brengen met andere; maar zijn volle kracht als kenner van het Latijn vertoont hij daar, waar hij tegenover de schijnbaar zoo aannemelijke verklaring, dat *lucus* met *lux* zou samenhangen, evenals het duitse *Lichtung* met *licht*, het betoog stelt dat — de gansche romeinsche litteratuur door — het woord *lucus* een donker, zwaar belommerd stuk woud beteekent, terwijl open boschplekken door het woord *nemus* worden aangeduid.

In den zomer van 1890 vertoonden zich de eerste verschijnselen van de kwaal die CORNELISSEN in de kracht des levens zou wegrukken. Aanvankelijk scheen het kwaad niet dreigend, en van een vacantiereisje in Duitschland kwam hij na weinig weken met nieuwe veerkracht en schijnbaar geheel hersteld terug; maar in de laatste dagen van December overvielen hem onverwachts hevige benauwdheden, en van toen af was het een langzaam maar gestadig achteruitgaan, door korte tusschenpoozen van herlevende hoop afgebroken, tot de geduldige lijder den 15^{den} Juni 1891 op twee en vijftigjarigen leeftijd ontsliep. Een scherpzinnig en kundig geleerde, een echt philoloog was van ons weggegaan, en wat meer zegt, een braaf man, die wist wat hij wilde, en slechts datgene wilde wat hij als goed beschouwde; een man zooals onze tijd ze noodig heeft als brood. Niet alleen de wetenschap, waarvoor hij nog zooveel had kunnen doen, en zeker zou hebben gedaan indien hem langer leven en werkkraft ware geschonken, verliest in hem een krachtigen steun; niet alleen zijn gezin en zijne discipelen en vrienden blijven hem missen; ook in wijder kring doet zijn verlies zich gevoelen. Maar het dunkt mij onmogelijk dat de ernst, de zin voor het hoo-

gere, de onkreukbare eerlijkheid, die den overledene bezielde, niet zouden nawerken in hen die met hem in aanraking zijn gekomen. Meer nog wellicht dan de geschriften, waarin dat gedeelte zijner kennis, dat vatbaar was om op het papier te worden vastgelegd, is bewaard gebleven, zal zijne persoonlijkheid ook na zijn dood tot zegen strekken aan een volgend geslacht. Daarom is ook mijn slotwoord niet de wensch „hij ruste in vrede,” maar uit volle overtuiging zeg ik van hem: zijn afsterven was vrede; hij heeft niet vergeefs geleefd en gearbeid. Mijne Heeren, moge van ons allen eenmaal hetzelfde worden getuigd.

LIJST DER DOOR J. J. CORNELISSEN

UITGEGEVEN GESCHRIFTEN.

-
1864. De iudicio quod de C. JULII CAESARIS fide historica tulit C. ASINIUS POLLIO. Lugd. Bat. (Dissertatie).
1865. Oratio de Alexandrinorum studiis literariis. Daventriae (Inaugureel-oratie).
- 1866 en 1867. De Amphictyonum concilii ratione et historia. (Program v. h. Devent. Athenaeum, 4°).
1868. Codicis Daventriensis vetustissimi Servii commentarios continentis brevis descriptio. — Accedunt: ad Ciceronem, Apuleium, Minutium annotatiunculae criticae. (Program v. h. Devent. Athenaeum, 4°).
1868. JUVENALIS. (*Gids*-artikel).
1869. De studie der classieke oudheid. (Artikel in de *Tijdspiegel*).
1870. De studie der oude talen en de moderne maatschappij. (Artikel uit de *Tijdspiegel*).
1870. Coniectanea latina. Daventriae.
1873. Mnemosyn. p. 91—96. *Frontoniana*.
 » » 295—305. *Lectiones Valerianae*.
1875. Libellus jocularis in usum tironum. Groning.
1875. Mnemosyn. p. 73—82. *Varia*.
1876. Mnemosyn. p. 60—73. *Curtiana*.
1877. Mnemosyn. p. 47—55. *Coniecturae Velleianae*.
 » 175—187. *Ad Senecae tragoedias*.
 » 277—294. *Ad Statii silvas*.
 » 420—429. *Pliniana*.
1878. Mnemosyn. p. 305—314. *Satura*.
 » 424—431. *Archaeologica*.
1879. Oratio inauguralis. Lugd. Bat.
1879. Mnemosyn. p. 98—110. *Ad Propertii elegias*.
 » 221—224. *Ad Tibullum*.
 » 298—299. *Ad Plinii Nat. hist.*
 » 308—312. *Ad Statii Achilleidem*.
1881. *Cornelii Taciti de vita et moribus Julii Agricolae liber*. Lugd. Bat. (idem: in usum scholarum. Textafdruk).
1882. Mnemosyn. p. 295—300. *Ad Petronium*.
1882. *M. Minucii Felicis Octavius*. Lugd. Bat.
- Jaarboek 1891.

1883. Mnemosyn. p. 232—236. *Ad Cornelium Nepotem.*
» 246—259. *Ad scriptores historiae augustae.*
» 411—420. *Ad Velleium Paterculum.*
1884. Mnemosyn. p. 215—225. *Ad Taciti Annales.*
» 233—245. *Ad Florum.*
» 373—377. *Ad Taciti Historias.*
1885. Mnemosyn. p. 115—134. *Ad Frontonem.*
» 258—262. *Ad Dialogum de oratoribus.*
1886. Mnemosyn. p. 234—304. *Ad Ammianum Marcellinum.*
1887. Versl. en Meded. d. Kon. Acad. v. W. p. 102—150. *Kritische aantekeningen op Velleius Paterculus.*
1888. Versl. en Meded. d. Kon. Akad. v. W. p. 49—83. *Bijdrage tot de textkritiek van Apuleius Metamorphosen.*
1888. Mnemosyn. p. 293—315. *Lectiones Venusinae.*
1889. *Ad Cobeti memoriam.* (Toespraak tot de studenten, niet in den handel).
1889. Mnemosyn. p. 44—55. *Adversaria critica* (op CAESAR).
» 175—192. *Ad Livii decadem primam.*
1890. Versl. en Meded. d. Kon. Akad. v. W. p. 195—221. *Lucus en Lucar.*

Aan bovenstaande lijst zouden nog kunnen worden toegevoegd enkele kleine bijdragen (bladvullingen) in de Mnemosyne enz.